

**КЛАСТЕРНА ОРГАНІЗАЦІЯ АГРОБІЗНЕСУ
ЗА МЕТОДИЧНИМ СУПРОВОДОМ
ПРОФЕСОРА Г.Є. МАЗНЄВА**

Нагаєв В.М., доктор педагогічних наук, професор,
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3130-6112>

Кускова С.В., кандидат економічних наук, доцент,
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4725-3537>

Бернацький О.Є., аспірант,
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4006-7053>

Соціально-економічні зміни в умовах цифрових трансформацій економіки України об'єктивно зумовлюють необхідність нового типу моделей сучасного бізнесу. Особливо гостро ці процеси відбуваються в аграрній галузі, яка в останні роки суттєво розширила інноваційні випроадження як в технологічних так і управлінських аспектах, вийшла на європейські ринки і сьогодні є одним з основних джерел формування валового продукту України [1]. Цей процес зумовив необхідність побудови сучасної кластерної моделі організації агробізнесу в умовах різноманіття організаційно-правових форм господарювання [2]. Проблемність даного напрямку обумовлюється необхідністю оптимізації ресурсного потенціалу сукупності невеликих аграрних підприємств, діяльність яких повинна бути приведена у відповідність до принципів концентрації виробництва, спеціалізації праці, мінімізації витрат та максимізації прибутку. Вирішення цього питання потребує комплексного урахування управлінських, економічних, соціальних та нормативно-правових важелів формування економічної політики суб'єктів господарювання.

Метою даного наукового дослідження є обґрунтування концептуальних засад кластерної моделі бізнесу в системі АПК, враховуючи методичне підґрунтя професора Г.Є. Мазнева, засноване на комплексному аналізі соціально-економічних та організаційно-правових основ сучасного менеджменту та підприємництва.

Кластерні об'єднання – на сьогоднішній день є однією з найефективніших форм організації інноваційних процесів, за якої на ринку конкурують вже не окремі підприємства, а цілі комплекси, які скорочують свої витрати завдяки спільній технологічній

кооперації компаній. Американський вчений Майкл Портер дає наступне визначення: «Кластери – це зосередження в географічному регіоні взаємозалежних підприємств та установ у межах окремої сфери діяльності» [3].

Аналіз дослідження з даного напрямку необхідно розпочати з 90-х років ХХ-го століття, коли після розпаду СРСР через невідповідність ринкових принципів існуючим формам господарювання на селі сталася суттєва соціально-економічна криза, яку академік І.І. Лукінов (організатор аграрно-економічної науки в Україні того часу) назвав «економічною руїною» [4]. Серед аграрних формувань в Україні налічувалося приблизно 10 000 великих господарств (середньою площею біля 3,5-4,5 тис. га с.-г. угідь). Після Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 р. розпочався процес «шокової терапії» – роздержавлення та розукрупнення аграрних формувань. При цьому на базі колхозів і радгоспів почали з'являтися нові форми агробізнесу - колективні с.-г підприємства, сільськогосподарські кооперативи, а потім: господарські товариства, приватні та приватно-орендні підприємства, а також безліч фермерських господарств (відповідно до Законів України: «Про кооперацію», «Про господарські товариства», «Про фермерські (селянські) господарства» та ін.). Таким чином через декілька років в Україні функціонувало понад 64 000 дрібних аграрних формувань, які в сукупності не досягли попереднього рівня ефективності (за обсягом продукції та прибутковістю), що було підставою для прояву багатьох соціальних конфліктів [5].

Наш співвітчизник, економіст Михайло Іванович Туган-Барановський зазначав у своїх дослідженнях і мемуарах з приводу організації праці на селі та справедливого розподілу доходу: «Земля – це скарб для всіх і кожен громадянин має право нею розпоряджатися...». Його праці «Соціальні основи кооперації», «Економічна природа кооперативів» та ін. і сьогодні є актуальним скарбом, яким користується не лише вітчизняна практика, але й закордонні фахівці, які реалізують ідеї кооперації та концентрації виробництва [6]. Цей напрямок обумовлюється об'єктивними законами та принципами аграрного менеджменту (концентрації виробництва, відкритості та добровільності реформ, соціальної захищеності працівників тощо). Наприклад у Східній Німеччині об'єктивні умови змусили багатьох фермерів об'єднатися на правах кооперативної власності (сільськогосподарський виробничий кооператив «Гінздорф»

має площу с.-г. угідь 10163 га) [5]. Також, статистика свідчить про поступове зростання рівня концентрації виробництва у США. Наприклад, якщо 70 років тому середній розмір американської с.-г. ферми був 75 га, то сьогодні статистичне фермерське господарство США має розмір більше 200 га. При цьому 25 % великих фермерських господарств Америки виробляють 75 % с.-г. продукції, а решта 75 % дрібних господарств (до 75 га) – лише 25 %. Прослідковується така тенденція: за кожні 20 років кількість фермерських господарств скорочується у 2 рази [4].

У цей кризовий час в аграрних навчальних закладах формуються наукові колективи з числа провідних вчених, які розробляли альтернативні моделі господарського механізму агробізнесу. На той час працювали провідні колективи НАУ, ХДАУ, ХДТУСГ, науково-дослідні установи (Інститут аграрної економіки України). Країна потребувала нових інноваційних підходів розбудови аграрного сектора економіки. І в цей непростий час в ХДТУСГ на кафедрі організації виробництва під керівництвом Г. Є. Мазнева була запропонована інноваційна концепція трансформації інженерної освіти в нову форму інжинірингу, де освітній процес підготовки кадрів визначався системним підходом в умовах технічних, економічних та управлінських факторів.

За ініціативою Г.Є. Мазнева у 1997 р. було відкрито економічний факультет. Завдяки лідерським якостям і організаційним здібностям Г.Є. Мазнева ми стали свідками функціонування повноцінного навчально-виховного та наукового процесу. При цьому у короткий термін факультет довів свої конкурентні переваги: кадровий склад поповнився кваліфікованими науковцями (професори Турченко М. М., Антоненко Л.А., Савченко В.Д., Лисенко С.Ф., доценти: Сахненко В. І., Щетинін М.Д., Тимченко М.І.; старші викладачі: Бобловський О.Ю., Піціна Т.Є., Бакум В.В.). На факультеті також працювала потужна кафедра обліку і аудиту, яку очолював член-кореспондент УААН, д.е.н. професор В.Я. Амбросов і «Економіки та маркетингу», якою керував д.е.н., професор В.Г. Рижков.

У цей період на початку 2000-х років кафедрою організації виробництва, бізнесу та менеджменту було видано друком чимало навчальних посібників: Удосконалення ОСУ в аграрному секторі АПК: методика, стратегія, наслідки (1998); Відкриття власного бізнесу в системі АПК (2002 р.); Організаційно-правові форми підприємницької діяльності (2002 р.) та ін. У цих навчальних працях були реалізовані

концептуальні ідеї науковців і виробничників з проблеми оптимізації функціонування аграрних формувань після роздержавлення власності та їх розукрупнення. Г.Є. Мазневим разом з колективом авторів були запропоновані альтернативні моделі ринкових організаційно-правових структур, які мали можливість ефективно функціонувати з урахуванням як економічних так і соціальних факторів. Увагу науковців було приділено створенню аграрних кластерів – асоціацій юридично самостійних суб'єктів підприємницької діяльності, які вже сформуvalи свій власний механізм господарювання [7]. Кластерна організація розвитку агропромислового виробництва передбачає концентрацію та спеціалізацію діяльності підприємства з формуванням на території замкнутих циклів: «виробництво – зберігання - переробка - реалізація сільськогосподарської продукції» на засадах інтеграції з використанням механізмів корпоратизації та кооперації для одержання конкурентоспроможної продукції. Запропоновані напрями удосконалення системи аграрного менеджменту повинні бути включені у ринкову концепцію розвитку с.-г. підприємства на основі виробничого франчайзингу в умовах регіональної діяльності [8].

Наприклад, модель ММП (мережа малих підприємств об'єднала невеликі господарства навколо спільного внутрішнього та зовнішнього ринку у вигляді асоціації юридично самостійних товаровиробників, реалізуючи принцип синергії та кооперації праці. Модель «ММП» була апробована науковим колективом викладачів під керівництвом Г.Є. Мазнева, вона мала об'єднати розрізнені потенціали юридично самостійних товаровиробників і забезпечити конкурентне виробництво і переробку с.-г. продукції не порушуючи принципу самостійності. Об'єднання у кластери формують специфічний економічний простір з метою розширення сфери вільної торгівлі, вільного переміщення капіталу та людських ресурсів, а отже, виконують функції структуроутворюючих елементів глобальної систем.

Сьогодні в аграрному секторі економіки склалося декілька напрямків формування підприємницьких організаційно-правових структур, але процеси по реорганізації, пошуку оптимальних форм не завершено і вони перебувають у постійній динаміці, що потребує виваженого відстеження цих процесів, відповідного організаційного, нормативно-правового та наукового забезпечення.

Висновки. Методичний супровід наукових досліджень з організації с.-г. виробництва та аграрного менеджменту, запропонований Г.Є. Мазневим був системним і відповідав поклику

часу, він значно оновив понятійний апарат, запропонував інноваційні моделі агробізнесу, об'єднав науковців коло нагальних проблем розвитку сільського господарства, що у підсумку визначило оптимізацію концепції формування ринкових організаційно-правових структур на селі. Наукова спадщина Мазнева Григорія Євтієвича є взірцем відданості науці та освітньому процесу. Навчально-методичні та наукові праці вченого сьогодні також вкрай актуальні для студентської молоді, оскільки описують історію і технологію організації виробництва та оптимізації системи менеджменту, дають підстави зрозуміти сутність управлінських процесів, їх ретроспективу і можливість оптимізації напрямів обґрунтування моделей управління складними соціально-економічними системами.

Література:

1. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках. Розпорядження кабінету міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1163-р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.02.2025).

2. Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні. URL: http://www.ligazakon.ua/news_old/ga012109.html (дата звернення: 01.10.2024).

3. Коробка С.В. Особливості формування та розвитку кластерних структур на сільських територіях. *Економічний простір*. 2020. № 159. С. 75-79. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-15>

4. Ринкова трансформація економіки АПК: колективна монографія у чотирьох частинах / За ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнева. Частина 1. *Соціально-економічні проблеми розвитку села*. К. : ІАЕ, 2002. 968 с.

5. Нагаєв В.М. Удосконалення механізму господарювання у новостворених агроформуваннях. *Збірник наукових праць АНАУ*. За ред. В.Г. Ткаченко. Луганськ : Вид-во «Елтон-2», 2002. № 14. С. 120-124.

6. Молдаван Л. Теоретичні засади кооперації у працях М. Туган-Барановського та їх актуалізація в умовах глобалізаційних процесів і євроінтеграції. *Економіка України*. 2024. № 67(754), С. 41-63. DOI: https://doi.org/10.15407/econo_myukr.2024.09.041

7. Відкриття власного бізнесу в системі АПК: навчальний посібник / За ред. проф. Д.І. Мазоренка, Г.Є. Мазнева. Харків : ОКО, 2002. 232 с.

8. Мазур А.Г., Гуменюк Ю.В. Кластерний підхід в реалізації розвитку АПК. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2018. № 4. С. 256-259. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2018-260-4-256-259>